

R 29485.
DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS

DE

METHODO EXCITANTE,

QUAM,

UT GRADU DOCTORIS IN UTRAQUE
MEDICINA PUBLICE ORNETUR,

CONSENSU AMPLISSIMI MEDICORUM
ORDINIS IN UNIVERSITATE CAESAREA
LITERARUM DORPATENSI,

DIE XVII. FEBRUARII MDCCCVI, HORA X,

IN AUDITORIO MAXIMO PUBLICE DEFENDET

AUTOR

CAROLUS LEONARDUS SMALLAAN,
PETROPOLITANUS,

MEDICINAE MAGISTER

BIBLIOTH:
ACADEM:
DORPAT:

DORPATI - LIVONUM,

LITERIS MICHAELIS GERHARDI GRENZII,
TYPOGRAPHI ACADEMICI,

Praenobilisfimo viro,

Joanni Friderico Linckhausen,

qui rei portoriae Revalensi praeest,

Cognato suo ob sexcenta beneficia pia mente colendo,
has vitae academicae peractae primitias
sacras esse voluit

A u t o r.

Prooemium.

Quodvis Medicinae aevum, si historiam ejus literarum oculo critico intuemur, eo quidem claruit, ut methodus quaequam generalis prae caeteris medicorum turbæ non displicuerit et ea plurimæ, ne dicam fere omnibus, morbis mederi periclitatum sit. Cum Sanctorius perspirationis sic dictæ insensibilis copiam utilitatemque eximiam, quam oeconomia animalis ex ea capit, experimentis haud ambiguis comprobaverat, methodus diaphoretica et diapnoica imperium sibi vindicavit et tenuit. Omnes, qui medicinam tunc temporis modo profitebantur, nil in exercenda arte cordatius habuerunt, quam ut per cutis spiracula morborum fomitem expellerent, ac si de materie quadam morbosa systema sanguifero-serosum inquinante, hocque per atrium solummodo ejicienda, non amplius lis sub judice penderet, Nec erat, quod objurgarentur, cum morbi febriles, tunc temporis magis fre-

quentiores, quam inter nostrates, ex aliis sic dictis
judicationibus hoc criseos genus saepissime sibi eligunt.
Vix Sydenhamus ingenii sui acie, observationum
dexteritate, autoritatisque inter coevos pondere abusum
methodi diaphoreticae e medio sustulerat, regiminis
temperati atque subfrigidi praecipue in febribus utilita-
tem simul demonstrans; cum eadem ratione etiam eo
abutebatur. Medicis nimirum fere omnibus, potissi-
mum vero Anglorum, tunc temporis placebat, frigore
morbis mederi, quin imo infantes, a morbo varioloso
perpesso cuticula fere tota orbat, absque ullo vesti-
mento, aëri atmosphaerico exponebantur, cum tempe-
ries ejus ne punctum quidem glaciale superabat. Si-
mulac primum Stollus, heu praematura nimis
morte arti ereptus, cognoverat, stimulum morbosum
accesorium in visceribus digestionis delitescentem na-
turam, formamve febrium saepe mutare, simplices
componere, earumque crises mirum in modum tur-
bare posse, cui tempestivo evacuantium usu tum egre-
gie et secure, tum autem cito medeatur; simulac pri-
mum Kaempferius viscerum abdominalium infarctus
morborum, quorundam chronicorum causas atque se-
quelas accusaverat: cum plurimis medicis omnis me-
delae cardo in eo versari videbatur, ut solventibus,
emeticis, purgantibus atque enematibus sic dictis vis-
ceralibus morbifera materia e latebris suis eliceretur.
Vix tandem Bruno abusum methodi evacuantis
enormem severe taxaverat, cum jam omnes in Scoti

verba jurabant, opio caeterisque, quae inter reme-
diorum incitantium classe locanda veniunt, quemli-
bet fere morbum oppugnantes. Liceat periculum fa-
ciendi, an fortasse methodi excitantis fines rectius re-
gi possint.

Caput I.

Methodi excitantis brevis expositio.

§. I.

Omnia, ut constat, vitae phaenomena e facultate pendent, qua mediante partes solidae organicae ab incitamentis qualibuscunque moventur ac mutantur. Hanc facultatem *perceptivam*, seu *incitabilitatem*, nominare consuevimus. Quo vegetior fit vitae procesus in toto corpore, aut singulis organismi partibus, eo majori incitationis gradu gauden-tem praedicamus vitam organicam. Sed non unum idemque est, phaenomena vitae accelerare et vitae ipsius fontem augere. Conditionum datur biga, quae vitam sensibus adprehensibilem construunt. Quarum una nomine *internae*, seu *passivae*, veniens, principium materiale facultatis percipiendi offert; altera vero, quam *externam*, seu *activam*, vocare licebit, impetum faciens continet et

nonnullis etiam *incitamentum* audit. Si quis forsan monere cuperet, incitamentum psychicum nullo jure externum nominari posse, mementote, et hunc stimulum semper extra partem affectam esse positum eaque relatione externi nomen mereri. Prior iterum duplici fundamento nititur: adfit nimirum iusta copia materiei organicae bene mixtae et normaliter formatae; adfit gradus normalis principii incitabilitatis, quod tamen ex parte jam mixtionem et formam legalem, uti causam suam, agnoscit. Quod ad conditionem alteram, seu externam, facit, dantur stimuli universales, qui omnium partium incitabilitatem movent; dantur speciales, qui unum alterumve solummodo organon afficiunt.

§. 2.

Non raro observare nobis contigit, ut unum idemque incitamentum, eodem numero idemque in subjectum agens, nunc majorem, minorem alias, et iterum alia vice nullum effectum producat. Phaenomenon hoc facillime e relatione incitabilitatis tam variabilis explicatur. Quo major gradus istius, eo vivacior effectus stimuli mitioris; cum e contrario, ubi languescentem illam reperi-
mus, fortiora ipsa incitamenta omni fere efficacia destituta apparent.

§. 3.

Verisimillimum mihi videtur, incitationem ipsam chemico quodam processu, et quidem secun-

dum legem affinitatis, absolvi; ita ut mixtio organi affecti, aut forma ejus, quodammodo mutetur. Alia ratione inexplicabile semper manebit, quo fit, ut potentiae quaedam — v. c. fulmen, varia gasorum genera — incitabilitatem aut in toto corpore, aut in peculiari saltem organo, in ipso fere attactus momento omnino dealeant. Quod vero absque ullo negotio intelligitur, si modo procesum chemicum statuamus. Ut incitamentorum principes, quae toto organismo talia se praestant, hac ratione agant, in aprico est: oxygenium et caloricum nominasse sufficiet. Et plurima aliorum pars eadem methodo in corpus nostrum operatur, de quo facile convinimur, si oculo modo diligenti et attento rem explorare velimus.

§. 4.

Omnem partium solidarum incitationem semper reactio organi affecti sequitur, qua peracta, imprimis si gradu quodam excelluit, vires aliquantum magisue fractas animadvertimus. Inde elucescit, principium vis vitalis aut pro parte consumtum, aut ita mutatum esse, ut suo munere rite fungi amplius nesciat. Principium hoc materiale esse, quis est, quin concedat? Attamen, quantum sensibus patet, non raro nec minimam quidem materiae organicae excretionem, aut saltem non tantam observare licet, quae virium detrimento plane re-

spondeat. En novum argumentum, quod chemicae excitantium agendi methodo insigne favet.

§. 5. Sed excitatio quaelibet non consumendo solum, sed restaurando etiam operatur, uti cl. *Hufeland* ¹⁾ egregie monuit. E lege enim nota organica ad locum affectum semper humores alliciuntur, qui materiam consumptam restituunt damnumque resarciunt. Cum vero materiae organicae, (fluida sit, solidave) expletio moderatum motum, uti conditionem suam, requirit, incitatio modica solummodo illam permittit; stimulus e contrario impetuose agens semper exinanitionem virium parit et restaurationem longe vincit.

§. 6. Ex supradictis facillime differentia, quae inter excitantem intercedit et roborantem methodum, erit elicienda. *Excitans* nempe modo vitae organicae auctae phaenomena sensibus apprehensibilia spectat, non curans, an fontem vitae exhauriat, nec ne. Non diuturnitatem vitae, sed vigorem modo scopum sibi figit. *Roborans* autem methodus interne iacta vitae fundamenta munire et augere operam navat caeterumque negligit, ut phaenomeni dignitatem sibi aquirant. Discrimen harum methodorum alterum in eo ponendum est, ut, quae excitant-

1) Syft. d. pract. Heilk. 1. Bd. Jen. u. Leipz. 1800 §. 102.

tium stricte sic dictorum sub classe militant, remedia, corporis organici, quod movent, substantiae non assimilentur igiturque materiam ejus, verum excitationis diuturnae principium et fontem, nullo modo augeant; cum, quae roborantium nomine jure gaudent, vix non semper pro parte in ipsam materiam organicam mutantur, vitaeque pabulum porrigant. Quo volatilia sint excitantia, eo magis dicta de illis praedicanda sunt. Per similem harum methodorum distinctionem Cl viri *Hufeland* ²⁾ et *Hecker* ³⁾ nobiscum communicarunt.

§. 7.

Errant, qui methodum excitantem novissimi temporis filiam credunt; cum jam ex veterum monumentis notitia ejus scrutendo optime eruitur. Quod ab illis *calefaciens*, *exaestuans*, *acre* etc. appellabatur, nostratibus *excitans* audit. *Torpor*, *intemperies frigida* illis fuit, quod nunc *debilitatis directae* nomine insignitur. Mutamur vocabula, res ipsa eadem semper manet. In eo solummodo veteres excellebant, ut semper moderamine rationali omnia amplectarentur atque medium beati tenerent. Nos e contrario extrema plerumque petimus, ita, ut nullum remedium nimis heroicum cen-

2) l. c. §. 109.

3) *Therap. generalis* Berlin 1789. §. 243.

seamus, plerumque momentum praesens modo, non autem, quae sequuntur, considerantes.

§. 8.

Hac ex causa in ideam adducor, periculum faciendi, ut conditiones et cautelas, quibus methodus excitans tum postulatur, tum moderatur, hic fusius exponam, sperans, hunc laborem non omnino irritum fore.

C a p u t II.

Indicationes ac cautelae, quae ad methodum excitantem spectant.

§. 9.

Debilitas directa indirectaque quidem methodum hanc postulant; attamen ea maxime in debilitate directa abutitur, atque non raro organismus inde multum detrimenti capit. Quo magis vis vitae non insidiosae latet, sed re vera languet, eo securius excitantibus tum gradu, tum tempore adplicationis validioribus uti licet. Scopus excitationis unicus et verus, ni fallor, in eo versatur, ut prior impetus viribus detur languentibus; quem si adtingi, aut prorsus a stimulatione protracta abstineto, aut saltem eam ita diminuere labores volo, ne superexcitatione principium virium vitalium exhauriatur. Ea nempe methodus solummodo jure excitantis rationalis nomen meretur, quae nec virium vitae

substratum nimis deminuit, nec organorum mixtionem et formam destruit. Vefaniens enim *Brownianismi* abusus proh! dolor, experientia magistro, non raro eo excedit, ut organorum fabrica ipsa laedatur eorumque materia consumatur.

§. 10.

Talis est naturae organicae lex, ut primus impulsus ab arte datus, cum modo vitae fomes atque nutrimentum satisfaciens non desit, plures sequentes cieat, mediante mirabili inter omnes partes consensu. Tunc modo naturae repetita vice stimulo succurrendum erit, si illam post aliquod temporis spatium denuo labefactantem reperimus. Tamen vero et hoc in casu strenue perscrutemur, sitne huius languoris causa in defectu materiae organicae, aut nimis laxa fibrarum cohaesione, posita. Priori vitio methodus restaurans, posteriori roborans verum auxilium praebet: neutro autem methodus excitans stricte sic dicta, quae potius augmentum hisce causis adferre, quam illis mederi valeat. Omnia, quae hinc concedenda sunt, in eo versantur, ut una alterava methodorum dictorum connubium moderatum cum excitante admittat.

§. 11.

Progredior ad stabilienda praecepta, quibus methodus excitans moderanda mihi videtur.

a) *Nunquam fortioribus remediis excitantibus utatur, quam quae talem incitationis gradum con-*

struunt, qui normalem parum modo superat. Ut incitatio artificialis normalem vincat, hanc ob causam necessarium puto, quia vitae vigor ipsa actione consumitur et decrescit, igiturque, si operatio remedii adhibiti cesfat, procesus vitae perquam iusto gradu debilior apparebit.

b) *Attamen omni cautione opus est, ne stimulus ita augeatur, ut consumptio inde orta restaurationem antecellat. Quid juvat vita rapidior, quae extensione caret. Quo magis aegrotus mobiliori incitabilitate pollet, quam technico vocabulo debilitatem hysterica, seu debilitatem irritabilem appellamus; eo cautius remediis volatilibus et fortioribus mercandum erit, e quibus nimirum repentine furor talis oritur. Idem de debilitate directa monitum volui, in qua mitiores saepius stimuli fortissimorum instar agunt. Vitam organicam sustentare, erigere et conservare medici est, quae scilicet excitationem modicam poscit, non vero illam consumere.*

c) *Dummodo secundum rationem atque artis medicae sanioris principia sperandum sit, ut motus vitae procesus suapte gradu normali, aut normali accedente, continuari possit, tunc sine mora ab excitantibus abstinendum est. Iam antea monui, ab arte primum modo vitae languescentis impulsus desiderandum esse. Hinc protractus stimulorum usus hyperexcitationem pariet, quae consumptione restaurationem superat, quamque virium exhaustio*

semper sequitur. In debilitate directa hac cautione potissimum opus erit. Stimuli mere naturales, quies, consumptionis retardatio, connubium methodi blande nutrientis cum leniter roborante hoc in casu excitanti egregie succedunt. Quem ad scopum rectius adsequendum optime forsam conducet, ut medicus interdum usum excitantium ad tempus aliquod omittat atque diligenter attendat, num natura absque artis adminiculo sibi iam confulere possit, nec ne.

d) *Nec unquam negligendus erit respectus aetatis, sexus, climatis, vitae generis, stadii et durationis morbi, idiosyncrasiae etc., quia pro variante horum conditione gradus incitabilitatis mirum in modum mutatur. Lex hinc ista erit stabilienda: „quod stimuli capiendi aptior sit interna vitae conditio (§. 1.); eo mitioris indolis conditio externa (§. 1.) eligenda venit.“* Regulam hanc, e genuina excitationis theoria deductam, cl *Balk*, nunc Universitatis Dorpatensis Profesfor, ante quam *Brunonis* doctrina ei innotuit, nobis commendavit. 4) Sed inter nostrates proh! dolor auream hanc admo-

4) Ausz. aus d. Tageb. ein. ausübend. Arzt. u. f. w. Libau 1796, S. 9. Liceat ipsissimis laudati viri verbis uti: „Der Heroismus der in Thätigkeit gesetzten Lebenskraft „muss durch alle Grade mit der Anwendung heroischer Kunstmittel im gerade umgekehrten Verhältnisse „stehen.“

nitionem nimis spretam experimur, cum maxima medicorum pars a ponderatione diligenti, curationi et repetita abhorret. Negare equidem non cupio, ut laboriosa sit haec circumspectio, atque patientia indefessa attentioneque acerrima egeat. Quis vero omnes intendere nervos haesitabit, cum de vita sanitatēve hominis agitur. Superexcitatio eo magis timenda erit, quo evidentius facultas stimulos capiendi facultate reagendi praevalet. Hac occasione notandum mihi illud videtur, quod harum facultatum prior vespertino tempore, posterior vero matutino, si nox aliter somnifera fuerit, prae alia floreat.

e) Praestat semper, e medicaminum excitantium classe ea eligere, quae fomitem vitae dynamicæ materialem augent, cum pro parte saltem assimulantur. Si vero circumstantiae hanc eligendi potestatem negarent, tum methodum restaurantem generalem, quantum modo res patiatur, excitanti jungendam iis suadeo, qui medicinam rationalem facere in animo habent. Consumit materiam organicam vita haec accelerata, ut omnibus patet; vires relatione accurata cum materie conjunctas esse et sine ea cogitari non posse; nullo amplius dubio premitur: quanto rapidius igitur haec absumitur, eo citius illae exhauriantur necesse est. Duplex exstat materiei organicæ genus; unum nempe sensibus manifestum, alterum magis aethereum. Oxygenium, caloricum,

gas carbonicum aliaque forsan hucusque nondum rite perspecta ad classem posteriorem pertinent. Utriusque generis restorationi sagaci pariter prospiciendum est; attamen cura posterioris praeferenda mihi videtur.

f) *Neque minus praeferabile censeo, incitamentis vitae normali adsuetis, huic familiaribus, atque in oeconomia animali positis, prae artificialibus validioribusque uti.* Calor, aër purus, organorum agitatio, modica animi pathemata, aliaque e Zoonomia jam latis nota, scopo nostro hinc optime inserviunt.

g) *A connubio plurium stimulorum ejusdem effaciae studiosè abstinendum est.* Experientia edocemur,

ut uno eodemque stimulo per longum tempus moveri natura deneget; quod etiam e legibus chemiis melius intelligi potest, quam ulla alia ratione. Non enim verisimilitudinem plane oppugnat, materiam organicam hoc potentiae excitantis genere mox eum in gradum satiari posse, ut quoad mixtionem amplius ab eo mutari ignoret. Qualiscunque autem vera sit rei explicatio, id tamen pro certo cognoscimus, quod, ubi datum excitans organa amplius movere nequeat, id cum alio mutandum sit. Prius a posteriori superatur non necesse est, dum modo diversi sit generis. Quo autem ab auxilio in morbis pertinacioribus mox destituti erimus, si excitantia plura in unum idemque medicamen eodem tempore conjungamus. Nil aliud hoc in casu

refat, quam augmento gradus efficaciae excitantium scopum attingere, quem ope novorum stimulorum gradu aequalium adsequi nosmet ipsi negavimus. Talis vero agendi modus in morbis e debilitate directa temeris semper vocandus erit. Insuper nimio stimulorum connubio talia systemata organismi forsan moveri possunt, quae vexare nefas esset. Denique hac ratione ipse efficaciae gradus praeter consilium nostrum proprium perniciose augetur. Ubique sic simplex est sigillum recti.

h) Si stimulus, per temporis spatium efficax, nunc amplius expectationi respondere recusat, non raro iam sufficit, formam ejus commutasse, quo facto iterum talem se praebere solet, qualis desideratur. E lege ista, experientia genuina et non fallaci comprobata, multum lucri capiunt, qui in excercenda arte medica versantur. Quinimo haec non solum eo in casu valet, cum forma stimuli dati nobilior ignobiliori succedat, sed etiam vice versa. Plus vice sensibus percipere mihi contigit, ut aegrotus, qui ab infuso Valerianae diutius non moveretur, phaenomena vitae exagitatae repetita ediderit, simulac plantam medicatam eandem forma pulveris illi propinarem. In morbis inveteratis venereis idem observandi copia quotidie nobis datur.

i) Neque minus, servato eodem stimulo eademque ejus forma, locum applicationis solummodo mutare juvabit. Ut in adplicandis epispasticis res ita

se habeat, inter omnes constat, sint modo paulisper in lectis aegrotantium versati. Idem etiam de caeteris valeat, quae excitantium munere funguntur, experientia millies edocemur. Medicamen, quod infusionis instar per os sumtum, negotio ventriculi vellicandi, et hoc quidem medio totum corpus excitandi, amplius non par est, cum modo enematis, aut fomentationis sub forma alio organismi puncto admoveatur, effectus sensibiles parere vix unquam deerit.

k) *In debilitate directa excitantibus mitioribus incipiendum paulatimque ad validiora adscendendum sit, medicina rationalis iubet. Via inversa in debilitate indirecta ad aegrotantium salutem ducit.* Vereor quidem, ne regula haec, tanquam crambe sexcenties repetita, multis displiceat, qui illam e *Brunone* desumptam omnibusque in medicina versatis ad nauseam usque familiarem accusabunt. Quantum autem, quaeso, juveni tironi, specimen suum academicum scribenti, restaret, si haec tacendo praeterire cogeretur, quae peritis in arte magistris iisdemque doctissimis non inaudita viderentur. Ab hisce mallet edoceri, quam edocere illos cupio. Dicta partim ea ex ratione memoravi, ne plura ad rem meam propositam facientia, eaque graviora, omisla sint, quae ad integrum de excitantibus commentarium (cui praeterea ingenium meum — sentio, quod sit exiguum — non par est) jure desiderari possint; par-

tim, quia potissimum tironibus scribo. Pauca tamen hoc loco monere liceat, quae regulam praepositam accuratius definiunt. In debilitate indirecta excitantibus validioribus, quae character morbosus postulat, sat cito methodus restaurans iungendus erit, uti antea (vid. e.) proposui. Neque minus aegrotantibus optime consulitur, si coniubium methodi roborantis non nimis longe retardamus, cum debilitatis indirectae causa saepius, quam multis videtur, etiam ex inopia iustae cohaesionis fibrarum promanat et plura insuper roborantia ea quidem ratione qua talia agunt, ut partes eorum constitutivae quaedam in materiam organicam abeant. Denique, quantum in me est, medicis tironibus suadeo, ne statim iis excitantibus utantur, quae omnia alia vehementia antecellunt, nisi res quam maxime urgeat. Praestat fere semper, haec elegerisse, quae medium virtutis gradum tenent, eaque, si morbus flagitet, plurimis organismi punctis uno eodemque tempore applicasse.

1) Si facultas stimulum sentiendi illoque moveri in systematibus vel organis modo singulis languet, tunc modo excitamentis topicis, non vero iis utendum est, quae toto corpori talia se praebent. Quisque legum zoonomicorum tirociniis modo imbutus causam intelliget, qua ductus hanc admonitionem repetere decrevi. Ut restituat aequilibrium organismi ablatum, non ut praefens auferat, medico in-

cumbit. Systemata, vel organa, normali incitationis gradu iam vigentia, admotis stimulus coguntur, ut in statum hypersthenicum abeant, quo disharmonia, inter corporis hujus partes singulares organicas jam conspicua, mirum in modum augeatur necesse est. Sed quaeritur, num excitantia topica interna in thesauro pharmacorum existant? Neminem quidem fugit, medicamina nonnulla peculiari virtute praedita esse, qua potissimum hoc, sive aliud organon singulare petunt inque illo, spretis quasi caeteris omnibus, phaenomena producant, quae impetum factum testantur. Sic Cantharides, v. c., systema solummodo uropoëticum movent; sic hydrargyrum et quae ex illo in pharmacopoliis fervantur praeparata, plus minusve oxydata, glandularum liquores salivales parantium familiam systemaque lymphaticum potissimum stimulant. Omnia haec, cum modus illorum, peculiare tantum systema afficiendi, e legibus hucusque notis zoonomicis erui non poterat, specificorum nomine insignita reperimus. Quamvis vero nifus eorum, hoc aliudve organon ex aliis sibi eligendi, in quod vim suam fere totam exercent, in aprico sit, attamen, si modo oculo attento rem ab initio ad effectum memoratum usque prosequamur, de eo convictos nos habere licebit, ut phaenomena in organo peculiari consueta semper excitatio totius fere corporis aucta antecedit, quam in partibus, cum organo

peculiari insigne affecto per sympathiam aut consensum connexis, admodum perspicuam observamus. Sensu igitur strictissimo et genuine logico illa modo pharmaca excitantium topicorum nomen jure merentur, quae parti, quam vellicare fas est, immediate admoveri possunt. Organon olfactus, superficies anterior bulbi oculi, anterior pars auris internae *), lingua cum cavo oris, lauces cum oesophago, pulmones, ventriculus, intestina crassa, urethra, vagina muliebris cum utero, tota denique superficies externa — en partes corporis omnes, quas immediate stimulis tangere arti concessum est. Attamen et his nexus cum aliis non ita plane negatus est, quin motis illis plura quoque reliquorum organorum successive moveri possent, imo re vera moverentur. Strictissimo igitur sensu excitans topicum non datur; latiori ea modo pharmaca vocabulo hoc technico digna censeantur, quae in organon aut systema peculiare, exceptis caeteris omnibus, virtutem suam primariam impendunt; secundariam modo nonnullis aliis partibus organismi relinquentia. Quantaene verumvero remedia talia sint dignitatis in artis exercitio, cl. M. Hertz tum ingeniose, tum probabile exposuit 5).

*) Attamen et posteriorem auris internae partem injectionibus per tubam Eustachianam ex oris cavo factis immediate affici posse, cl. Eoder ante XV. et quod excurrit annos jam egregie exercendo demonstravit.

5) Brief. an Aertz. Berlin 1784, 2. Aufl. 1. Samml. S. 65. ff.

m) Si organon aut Systema singulare debilitatum ita positum est, ut excitamento apto immediate tangi nequeat, tunc stimulus iste alio organo infligendus erit quod priori per consensum aut sympathiam amicum cognoscitur. Consilium hocce nullo amplius commentario eget, cum lege zoonomica nota phaenomenisque ex ea redundantibus sat frequentibus et quotidiana experientia luculentissime comprobatis nititur.

n) Denique medico nil curae gravioris sit, quam ut potentias directae, vel absolute, debilitantes removeat, quae methodum nostram exposcunt, qua profligantur. Hac cura neglecta omnis opera evanescit, increscit morbus et naturae vires, ejus vi fere jam exhaustae, excitantium impetu perfecte consumuntur, quin imo haec amplius percipere nesciunt. Causarum nocentium remotio saepius spei nostrae jam omnino favet et quasi methodi excitantis munus obit. Quodsi quis morbus adhuc in stadio evolutionis versatur, aut non longe saltem invaluit, vix alia, quam methodo nunc laudato opus erit, quacum primum periculum facere sana ratio praxisque genuina suadet.

Caput III.

Indicationes ad methodum excitantem.

§. 12.

Fallacia dantur, quae ad methodi nostrae usum invitant, symptomata; dantur magis certa. Uti in

quolibet artis exercitio, ita et in morbis, qui excitementa desiderare videntur, circumspecta attentione, comparatione omnium phaenomenorum fluidiosa atque causarum indagatione strenua opus est, antequam, quae natura cupit quaeque recusat, eruimus. Rei meae igitur bene consulere haud dubito, cum genuinas a fallacibus rite discernere indicationes nunc curae cordique habeam.

§. 13.

A. *Indicationes fallaces.* Locum primum omni tenet jure.

a) *Pulsus.* Ambiguum hoc esse signum ab omnibus affirmatur, qui in observandis morbis iisque rite medendis magni nominis habentur. Qui rerum copiam ingentem bene cognovit, quibus pulsus sexcentis sub modis mutari soleat, effatum hocce explicatu non difficile existimabit. Tamen primum pulsus exploratur, si medicus virium modulum censere decrevit. Cl. Metzger ⁶⁾ (in re anatomica et literaria medicinae quidem, cum viveret, maxime versatum, et acumine ingenii egregie praeditum, non autem propria experientia practica ita divitem, quin imo notitiam et exercitium medicinae practicae, ut pro certo scio, contemnentem) taxare liceat, si docet — „Aus demsel-

⁶⁾ Grundr. d. allgem. Semiot. u. Therap. Königsberg 1785.

„ben (dem Pulse) schließt er (der Arzt) mehr-
 „theils mit Gewißheit auf das Maas der Naturkraft
 u. s. w.“ Sub conditionibus sequentibus solum in-
 dicationem securiorem ad methodum nostram e
 pulsu depromere fas est: si parvus, nullo modo ir-
 ritatus, tardus, submollis, aliquantulum inaequa-
 lis sit; si oculorum splendor diminutus, respiratio
 inaequalis, languida, absque spasma gemiscens, si
 propensio ad somnum, aut animi torpor, si caloris
 animalis decrementum, si denique functionum e
 voluntate minime pendentium lentor ei respondeat.
 Plura adferre possem, nisi limites disertationis ex-
 positionem uberiores recusarent.

b) *Languor motuum voluntariorum.* Vix mul-
 tos inveniri dubito, quin pro comperto habeant,
 quam fallax sit in genere caenesthesis. Tempera-
 mentum, aëris atmosphaerici mutatio et imperium
 in machinam animale, negatus corporis motus,
 quam saepissime verae languoris hujus causae accu-
 sandae sunt. Quid quod saepius phaenomenon
 istud prodromum morborum hypersthenicorum, qui
 excitantia quam maxime abhorrent et comitem ab-
 undantis humorum copiae, qua vires supprimun-
 tur, habeto.

c) *Deliquia animi.* Quem vestrum fugit, lec-
 tores, in rei pathologicae licet rudimentis modo
 versati, dispositionis hystericae ope (cui nimirum,
 pro vetusta consuetudine, etiam nunc excitanti-

bus nimis empirice mederi periclitatur, cum sopientia potius et leniter roborantia requirit) statum hunc morbosum saepe saepius construi, etsi virium fons verus nullo modo exhaustus sit et facultas stimulum capiendi nullo non solum languore, sed nimia e contrario propensione ad motum excessivum maculetur.

§. 14.

B. Indicationes securae.

a) *Adprehensibilis fibrarum laxitas, universalis sit, sive topica.* Haec methodum nostram topice applicatam; illa universalem exposcit. Quaevis fibra, etsi modo naturali stimulo ecque ad vitam perfectam necessario mota, gradu semper modico cohaerens apparet. Quo igitur carente vitam labefactatam iure opinamur. In debilitate directa tantam laxitatem nunquam observare licet. Quo laxior igitur fibra sit, eo securius methodum nostram administrare possumus. Vix arte peritis monendum esse credo, quod, si incitamento cesante eadem laxitas semper reverteret, excitanti methodo mox roborans, nutriendve fuerit jungenda, prout nempe rei cognitae natura postulat.

b) *Caloris animalis imminutio considerabilis.* Evolutio calorigi potissimum e vi vasorum nervorumque iusta pendet, uti quisque pro comperto habet, qui sanioris Physiologiae doctrinis rite imbu-

tus est. Nullo natura universalis organica incitamento naturali magis eget, hoc principio, quo deficiente vita admodum cito plane exstinguitur. Ne vero hac indicatione insidiosè decipiamur, strenue observandum est, an cutis peripherica sit tensa, sive flaccida appareat. In statu posteriori nullum amplius dubium exstat et sine mora ad methodum excitantem confugiendum erit. Priori vero sub conditione inquirendum tamen venit, sitne defectus caloris sensibilis modo momentaneus, seu transitorius. Constat enim inter omnes, mediante spasmo febrili, aut febre vacuo, calorigi evolutionem per tempus aliquod in peripheria impediri posse, aut diminui. Sed non minus de eo nos habemus convictos, ut, si spasmus talis causam hujus phaenomeni praebeat, remissio semper, spatio temporis longiori, vel breviori, praeterlapso, magis minusve patens sequatur, sub qua corpus iterum incalescit. Insuper non ambigua plerumque congestionis humorum ad partes internas symptomata, spasmum, uti absentis caloris causam transitoriam, indicant. Si tempore remissionis parvo solum gradu cutis calefiat, amplius de necessitate methodus nostrae nulla ratione haesitandum erit. Eo magis vero excitantibus opus est, cum totum corpus permanenter frigidum sentitur. Attamen et particularis calor, isque nimius, ad excitantia iure invitat, si nempe plurima corporis pars inopiam caloris patitur et symptomatum mul-

itudo vitam absque dubio labefactatam testatur. Typhus putris exemplum tale praebet.

c) Motuum internorum ad vitam absolute necessaryorum languor et debilitas. Repetendum hoc loco venit, quod antea monui, ut simulatus languor cum debilitate, quae a spasma, aliove impedimento transitorio, uti denique ab inopia stimulorum naturalium non raro proficiscuntur, a defectu genuino rite deslinguantur, qui ultimus modo excitantia fert ac desiderat.

d) Si pro certo scimus, quod aegrotus per longum jam temporis spatium vim potentiaram debilitantium passus sit. Sola tamen ex hac notitia, absque ulteriori rei indagatione, non consilii esset, morbum methodo laudato adgredi, cum experientia docuit, attamen aegrotum hypersthenice violari posse. Absentibus modo signis characteris hujus non ambiguis indicatio nostra eo plus valet.

e) Si omnia, aut plura saltem, symptomata inter se repugnant. Tali rerum conditione natura morbi typhodea luculenter indicatur, quae excitantium usum semper poscit.

f) Si e notitia anamnesticâ medicus omnino convictum se habet, vires naturae in morbis hujus subjecti praegressis semper maculam inertiae sibi peperisse; nec morbus praesens ejusmodi generis sit, ut e stimulo ei proprio emendatio vitii virium vitalium conuari expectari possit. Huc etiam morbi senum pertinent;

quorum vires, jam ex ipso procesu vitae longaevo exhaustae, imperfecte modo proprio Marte restaurantur, igiturque, secundum leges naturae, semper languent atque validiora excitantia non aegre ferunt.

Caput IV.

Excitantium divisio.

§. 15.

Temporis angustia, quae inter momentum, in quod disertatiunculam hanc scribo, et diem defensionis publicae speciminis hujus intercedit, non patitur, ut ea, qua decet, ubertate, argumentum capitis quarti exponam. Nec ultra diem praescriptum Dorpati morari; fortuna mea exigua patitur. Liceat igitur, censores indulgentes, juveni, etsi illis, quae hoc capite complectuntur, plagulas plures implere potuissem, sceleton modo, seu quasi solam argumenti adumbrationem, vobis offerre.

§. 16.

Excitantia, si leges vitae organicae respicimus, in ordinem duplicem redigimus: dantur nempe *consueta*; dantur *artificialia*.

§. 17.

I. *Consueta*. Sic mihi illa audiunt, quibus vita etiam sana regitur. Et haec denuo in generalia et topica dividere fas erit.

§. 18.

I. *Excitantia consueta generalia.* Quatuor dantur, quae hanc sub cathogoriam subsumuntur: stimulus sanguinis, caloris, lucis, denique psychicus.

§. 19.

A) *Stimulus Sanguinis.* Quadruplici modo eo uti possumus: dum scilicet quantitatem sanguinis augeamus; aut qualitatem mutemus; aut motum acceleremus; aut denique copiam praesentem in organa omnia eo, quo fas est, modulo pariter distribuamus.

§. 20.

a) *Quantitatis augmentum.* Scopum hunc nutrimentis propinatis modo adsequendum esse, probatione ulteriori non eget. Rem istam regulis nonnullis accuratius definire non displicebit.

aa) *Nutrimenta huic scopo inservientia digerendo sint facilia.* Quae intentionem nimiam virium assimilationis exposcunt, ut in materiam corporis organicae transmutentur, ea ratione plus iterum consumunt materiei sublimioris, quam restaurare possunt. Idem de iis valet, quae, etsi facile assimilabilia, tamen copia nimia ingeruntur.

bb) *Non talia sint, quae aegrotus averfatur.*
 Nausea enim semper debilitat vires et deprimit.

§. 21.

b) *Qualitatis mutatio.* Sanguis stimulo naturali inops, nutrimentis e regno animali solum defumtis, condimentis, vino generoso etc. corrigitur. Qui carbonico abundat, aëris oxygenio divitis inspiratione, habitatione in montibus, hortis etc. acuitur. Nimis tenuis et aqueus, cibis animalibus gelatinosis, aëre ficco, abstinentia a jusculis et potu nimio, motu emendatur.

§. 22.

c) *Acceleratio motus.* Scopo huic inserviunt motus activus totius corporis, aut partium ejus singularium; temperies aëris ambientis aucta; vestimenta, quae caloricum e corpore non eliciunt; cibus potusque incitans; frictiones; pathemata nonnulla excitantia modice admota. Respiciendum vero semper, ne quid nimis.

§. 23.

d) *Distributio sanguinis per organa normalis.* Cui respondent balnea et semicupia tepida; conveniens corpori situs, quo vasa majora nulla comprimuntur; situs horizontalis; exercitatio aequalis et modica organorum omnium.

§. 24.

B) *Stimulus caloris.* Corpora dantur organica, quae viribus propriis caloricum evolvunt; alia dantur, quibus, cum negotio hoc non paria sint, calor modo externus communicatur. Classi priori homo praefidet. Quo processu calor in illo nascitur, e doctrinis physiologicis pro comperto habemus. Attamen miram hanc facultatem corporis humani interdum diminutam, quinimo prorsus fere latentem reperimus. Hoc ubi contigit, homo, naturae organicae quasi exsul, anorganicae potius aut organicae tantum imperfectae adscribitur, posterorumque legibus obedire cogitur. Quae tum leges ius etiam processum calorigenum pro parte saltem regendi sibi acquirunt.

§. 25.

Remedia, ut scopo suo respondeant, pro gradu differenti facultatis calorigenae debilitatae differentia quoque eligenda sunt.

a) *Gradui minimo debilitatis hujus peculiaris* conducunt: frictio; applicatio repentina frigoris; adpersio totius corporis cum aqua frigidissima (Sprüzbäd) aut praecipitatio aquae frigidae in caput totumque corpus (Sturzbad); augmentum gasis oxygenici in aëre atmosphaerico, nudato corpore, ita ut stimulus iste tum superficiem externam cutis, tum internam pulmonum per temporis aliquod spatium

afficiat; situs in sole aestivo, aut vernali; calefactio cubiculi ad gradum trigesium et quod excurrit scalae *Reaumurianae*; aër ficcus, qui caloricum e corpore non amplius elicit.

b) *Gradui deficientis caloris fortiori*, opem ferunt: infusio lenta et modica fluidi electrici, aut *Galvanici*; aër oxygenio perquam dives; vinum generosissimum; nutrimenta facillime assimilabilia et excitantia; balnea calida aromatica gradum trigesium quintum *Reaumurianum* adhuc superantia, cum frictione corporis continua et dato vino generosissimo, durante adhuc balnei applicatione; incitamenta psychica moderata et amoena, crescente dosi paucis intervallis repetita; tegumenta calefacta lanea spiritu aromatico leniter adspersa, aut fumo aromatico imbuta.

c) *Summus denique defectus gradus*, quatenus sub eo vita organica latere saltem potest, sequentia poscit: calefactionem mechanicam ope tegumentorum, arenae, cineris; balneum tepidum animale; concussionem nervi Phrenici et intercostalis electricam, aut *Galvanicam*, ita quidem, ut leni conquassatione incipientes ad fortiorem adscendamus. Simulac primum vitae excitatae phaenomena appareant, tum iis utendum erit, quae antea (§. 25. b.) laudavi.

§. 26

C) *Stimulus lucis*. En novum incitans, quod corporibus organicis omnibus amicum se praebet.

Lux psychico modo potissimum agere mihi videtur, cum mentem hilariorem reddit, perceptionem visus ope clariorem non solum secundat, sed praeter voluntatem etiam fieri cogit, quibus auxiliis phantasmam acque excitat et domat. Nec minus aliquantulum cutim stimulat vaporumque exhalantium negotium parum auget. Effectus lucis admirandus sine dubio etiam iste habendus est, ut actio potentiae hujus repentina in organon Visus sternutationem interdum producat, quod tamen non aegre intelligimus, cum modo memores simus consensus, qui, ope quinti paris nervorum, oculum cum organo olfactus sociat. Gas oxygenium copiam materiei lucis, latentis vero, continere videtur.

§. 27.

D) *Stimulus psychicus.* Ratione triplici fieri potest; et quidem.

a) *Excitatione sensuum externorum.* Organon auditus, ni fallor, atrium fere unicum praebet, per quod animus extrinsecus moveri potest. Cui scopo inserviunt musica, conclamatio, soni varii generis et modi. Respectu quodam tamen et visum ad hanc rem aliquid conferre concedo. Hac nimirum ratione adspectus rei personaeve amatae operatur. Cum e contrario sensuum reliquorum excitatio — v. c. motio olfactus, ope falis volatilis etc. tactus, ope unctionis etc. gustus, ciborum potuumve analepti-

corum auxilio — non psychica, sed mere physica habenda est.

b) *Excitatione phantasiae.* Remedia inter huic faventia numeranda sunt: magnetismus animalis; musica; lectio scriptorum poëticorum; naturae praestantiis uberrimae adspectus etc.

c) *Excitatis animi motibus atque pathematibus;* v. e. laetitia, amore, spe, expectatione, ira, quin imo ipsa indignatione.

§. 28.

2) *Excitantia consueta topica.* Omnia fere generalia, de quibus hucusque sermo fuit, quodam sub moderamine in topica mutari possunt, si singulis modo organis applicantur. Neque minus secretionum quarundam normalium augmentum, e. g. bilis, feminis virilis etc. hanc sub classem redigenda sunt.

§. 29.

II. *Artificialia.* Vocabulo isto sensu strictiori utor igiturque sub eo solummodo excitantia comprehendo, quae in pharmacopoliis servantur. Ratione therapeutica duplex illorum genus exstat: *volatilia* dantur et sic dicta *permanentia*.

§. 30.

1) *Excitantia artificialia volatilia.* Sic mihi omnia audiunt, quae paulo post, quam corpori mo-

do sint admota, in toto scilicet organismo, aut singulis ejus partibus, phaenomena vitae non parum augent, quod vero vitae activae augmentum mox iterum decrefeit, imo in consumptionem virium abnormem definit, nisi excitans repetatur. Stimuli hujusmodi fere omnes systema potissimum nervosum et arteriosum movent.

§. 31.

2) *Excitantia artificialia permanentia.* Effectus horum pede tardiori momentum adplicationis sequitur, sed diuturnior remanet. Nervi ab illis minori in gradu exagitantur, phaenomena vitae minus rapidiora apparent, nec fomes s. principium ejus hisce mediantibus conspicue consumitur, nisi evacuando agant. Nonnulla adeo pro parte assimulantur et materiam organicam augent. Quamobrem etiam longiora modo post intervalla repetenda sunt.

§. 32.

Genus utrumque divisionem in *generalia* et *topica* patitur, prout totum corpus, aut potissimum peculiariora modo organa, afficere videntur. Catalogum classium singularium affere, jure eo majori opus supervacaneum esse cenfeo, cum e quolibet compendio materiae medicae completo genioque faeculi hodierni accommodato, difficili sine negotio colliguntur.

T h e s e s.

I.

Pretium cranioscopiae *Gallianae* concedo.

II.

Et in affectibus corporis humani asthenicis
methodo debilitante interdum jure utimur.

III.

Inopia lucis morbos gignit.

IV.

Omnia, quae exstant, medicamina, aequae ac
omne, quo corpus nostrum affici potest, sensu latiori
excitantium nomen merentur.

V.

Non datur pars in corpore organico, quae inci-
tabilitate prorsus careat.

VI.

Stimuli negativi non dantur.

VII.

In debilitate indirecta excitantia e regno ani-
mali petita fere semper praeferenda sunt.

VIII.

Methodus excitans, nisi caute illa utimur, lon-
gaevitatem oppugnat.

IX.

Oculus, vox, corporis temperies et gra'us co-
haesionis partium solidarum mollium optimum offe-
runt modulum, quo vigor virium vitae censeatur.